

Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα στο επίκεντρο

Εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς, με πρακτικές ιδέες για την
υλοποίηση της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα

Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα στο επίκεντρο

Αυτό το εγχειρίδιο βασίζεται σε εργασίες της Δράσης COST ENEC – Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (CA16229), που χρηματοδοτείται από τον φορέα COST (Ευρωπαϊκή Συνεργασία για την Επιστήμη και την Τεχνολογία).

Το COST (Ευρωπαϊκή Συνεργασία για την Επιστήμη και την Τεχνολογία) είναι ένα Πανευρωπαϊκό Διακυβερνητικό Πλαίσιο. Η αποστολή του είναι να διευκολύνει την ανάπτυξη επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων που οδηγούν σε νέες έννοιες και προϊόντα, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην ενίσχυση των δυνατοτήτων έρευνας και καινοτομίας στην Ευρώπη.

Funded by the Horizon 2020 Framework Programme
of the European Union

**European Network for
Environmental Citizenship**

Cost Action CA16229

Επιχορηγούμενος Φορέας:

ISBN: 978-9963-9275-7-9

Βιβλιογραφική αναφορά:

ENEC Consortium (2019). *Education for Environmental Citizenship In Focus*. Lemesos, Cyprus: European Network for Environmental Citizenship – ENEC Cost Action.

Το εγχειρίδιο βασίζεται σε κεφάλαιο του βιβλίου:

Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020). Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. In: A. Ch. Hadjichambis, P. Reis, D. Paraskeva-Hadjichambi et al. (Eds) *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education* (pp 237-261). Cham, Switzerland: Springer.

Φωτογραφίες:

Από το Shutterstock

Το εγχειρίδιο διανέμεται δωρεάν. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί με αναφορά στην πηγή. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικούς σκοπούς με κατάλληλη βιβλιογραφική αναφορά.

Υπεύθυνοι για τη μετάφραση στην Ελληνική Γλώσσα:

Hadjichambis, A. Ch., Paraskeva-Hadjichambi D., Kalaitzidaki, M., Farangitakis, G., Paschalidou A. & Sbarounis, Th.

Χατζηχαμπής, Χαρ. Α., Παρασκευά-Χατζηχαμπή, Δ., Καλαϊτζιδάκη, Μ., Φαραγγιτάκης, Γ., Πασχαλίδου, Α. & Σμπαρούνης, Θ.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	6
Εισαγωγή	7
Ορισμός ΕΠΠ	9
Μοντέλο ΕΠΠ	10
Βασικές Έννοιες	11
Παράγοντες αλλαγής	11
Επιλύοντας περιβαλλοντικά προβλήματα	11
Προλαμβάνοντας νέα περιβαλλοντικά προβλήματα	11
Επιτυγχάνοντας την αειφορία	12
Υγιή σχέση με τη φύση	12
Περιβαλλοντικά δικαιώματα και υποχρεώσεις	12
Δομικές αιτίες	13
Κοινωνική Συμμετοχή	13
Δια-γενεακή δικαιοσύνη	13
Ενδο-γενεακή δικαιοσύνη	14

Παιδαγωγική Προσέγγιση ΕΠΠ	15
Διερώτηση - Διερεύνηση	16
Σχεδιασμός δράσεων	17
Κοινωνική Συμμετοχή	18
Δικτύωση και διαμοιρασμός σε κλίμακες	19
Ενίσχυση περιβαλλοντικής & κοινωνικής αλλαγής	20
Αξιολόγηση & Αναστοχασμός	21
Παιδαγωγική Προσέγγιση ΕΠΠ	22
Βιβλιογραφία	23
Ευχαριστίες	24
ΕΝΕΚ Διοικούσα Επιτροπή	26

Πρόλογος

Η περιβαλλοντική πολιτότητα (environmental citizenship) είναι κρίσιμη σημασίας για την επιτυχία οποιασδήποτε περιβαλλοντικής πολιτικής. Η αειφόρος ανάπτυξη, η κυκλική οικονομία, η οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και η βιο-οικονομία απαιτούν αποτελεσματική συμμετοχή και εμπλοκή των πολιτών. Οι πολίτες είναι αυτοί που καλούνται να υιοθετήσουν περιβαλλοντικές στάσεις και συμπεριφορές, να κάνουν πράσινες επιλογές, να αυξήσουν την κοινωνική συμμετοχή και να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν τα περιβαλλοντικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.

Η εκπαίδευση διαδραματίζει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση των μελλοντικών περιβαλλοντικών πολιτών. Κανείς δεν γεννιέται περιβαλλοντικός πολίτης, αλλά ο καθένας μπορεί να γίνει περιβαλλοντικός πολίτης με την εκπαίδευση.

Η σύγχρονη περιβαλλοντική κρίση, με την κλιματική αλλαγή, την απώλεια βιοποικιλότητας, την ατμοσφαιρική ρύπανση και όλα τα άλλα τοπικά και παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, απαιτεί μια εκπαίδευση ικανή να ενδυναμώσει τους περιβαλλοντικούς πολίτες.

Η παιδαγωγική προσέγγιση για την Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα είναι μια τέτοια πρόταση που αποσκοπεί στην προώθηση της Περιβαλλοντικής Πολιτότητας, όπως ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (2018α). Ασφαλώς, υπάρχουν και άλλες προσεγγίσεις που μπορούν να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Σκοπός του εγχειριδίου «*Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα στο επίκεντρο*» είναι να παρουσιάσει τις βασικές ιδέες αυτής της παιδαγωγικής προσέγγισης σε εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτές εκπαιδευτικών. Ευελπιστούμε οι εκπαιδευτικοί να βρουν αυτό το εγχειρίδιο χρήσιμο στο έργο τους.

Δρ Ανδρέας Χαρ. Χατζηχαμπής

Καθηγητής Pedro Reis

*Πρόεδρος
Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την
Περιβαλλοντική Πολιτότητα
ENEC Cost Action CA16229*

*Αντιπρόεδρος
Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την
Περιβαλλοντική Πολιτότητα
ENEC Cost Action CA16229*

Εισαγωγή

Σε ποιο περιβάλλον θα ζουν τα παιδιά μας αύριο; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό αφορά σε μεγάλο βαθμό τη διάσταση της εκπαίδευσης. Ο τύπος εκπαίδευσης που προσφέρουμε σήμερα στα παιδιά μας θα διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό το περιβάλλον στο οποίο θα ζήσουν στο μέλλον. Αυτό το περιβάλλον θα βρίσκεται στα χέρια τους και ο τρόπος με τον οποίο θα το διαχειριστούν εξαρτάται από την εκπαίδευση που τους προσφέρουμε σήμερα.

Η περιβαλλοντική πολιτότητα αποτελεί βασική έννοια του οράματος για αειφόρο ανάπτυξη και έναν αειφόρο κόσμο. Για πρώτη φορά έχουμε ένα συμφωνημένο ορισμό της περιβαλλοντικής πολιτότητας, καθώς περισσότεροι από 130 ακαδημαϊκοί, ερευνητές και μελετητές, που εκπροσωπούν 38 χώρες του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα, έχουν ορίσει ως περιβαλλοντική Πολιτότητα:

«Την υπεύθυνη φιλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά των πολιτών που δρουν και συμμετέχουν στην κοινωνία ως παράγοντες αλλαγής στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα, σε τοπική, εθνική και παγκόσμια κλίμακα, με ατομικές και συλλογικές δράσεις, προς την κατεύθυνση της επίλυσης σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων, την πρόληψη νέων περιβαλλοντικών προβλημάτων, για την επίτευξη της αειφορίας και την ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης με τη φύση. Η “Περιβαλλοντική Πολιτότητα” περιλαμβάνει την άσκηση των περιβαλλοντικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, καθώς επίσης και τον προσδιορισμό των δομικών αιτίων της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και των περιβαλλοντικών προβλημάτων, την ανάπτυξη της θέλησης και των ικανοτήτων-ιδιοτήτων για κριτική και ενεργό εμπλοκή και κοινωνική συμμετοχή για την αντιμετώπιση αυτών των δομικών αιτίων, δρώντας ατομικά και συλλογικά, με δημοκρατικά μέσα, και λαμβάνοντας υπόψη την ενδο- και δια-γενεακή δικαιοσύνη» (ENEC, 2018α).

Τα εκπαιδευτικά συστήματα και τα σχολεία θα μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στην ενδυνάμωση των νέων, για να γίνουν ενεργοί, συμμετοχικοί και υπεύθυνοι περιβαλλοντικοί πολίτες.

Το σημείο εκκίνησης του Ευρωπαϊκού Δικτύου Περιβαλλοντικής Πολιτότητας και της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (ΕΠΠ) έγκειται στο ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα και τα σχολεία πρέπει να έχουν την ενδυνάμωση για την περιβαλλοντική πολιτότητα ως μία από τις κύριες αποστολές τους. Αυτό απαιτεί από τους μαθητές μας να γνωρίζουν και να κατανοούν τον αντίκτυπο των αποφάσεών τους και τις περιβαλλοντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν

και να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τις δυνατότητές τους για το πώς μπορούν να οδηγήσουν σε επαρκείς περιβαλλοντικές και κοινωνικές αλλαγές. Για να μπορούν να κάνουν όλα αυτά, πρέπει να διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις, ικανότητες και συμπεριφορές. Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα επιδιώκει να εκπαιδεύσει τους περιβαλλοντικούς πολίτες, ώστε να αποκτήσουν αυτά τα χαρακτηριστικά.

Η παιδαγωγική προσέγγιση της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα είναι μια πρόταση προς αυτήν την κατεύθυνση. Αυτή προτείνεται ως ένα ολοκληρωμένο εργαλείο έμπνευσης για την Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα. Το εγχειρίδιο «*Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα στο επίκεντρο*» παρουσιάζει τη συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση με έναν απλό τρόπο, όπως περιγράφεται αναλυτικά από τους Χατζηχαμπή & Παρασκευά - Χατζηχαμπή (2020).

Η προσέγγιση προτείνει συγκεκριμένα στοιχεία ως στάδια και βήματα, χωρίς να είναι υποχρεωτική η εφαρμογή όλων αυτών ούτε σε μια συγκεκριμένη γραμμική ακολουθία. Ανάλογα με το περιβαλλοντικό πρόβλημα που εξετάζεται, το επίπεδο εκπαίδευσης (π.χ. πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια) και τις εκπαιδευτικές συνθήκες (π.χ. τυπική ή μη τυπική εκπαίδευση), μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες διαφοροποιήσεις και προσαρμογές. Καλούμε τους εκπαιδευτικούς να εφαρμόσουν και να αξιολογήσουν πτυχές αυτής της παιδαγωγικής προσέγγισης.

Στην αρχή, παρουσιάζεται το Μοντέλο της ΕΠΠ, το οποίο αποδίδει με σχηματικό τρόπο τον ορισμό της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα. Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται ορισμένες βασικές έννοιες αυτού του ορισμού (ENEC, 2018β), όπως «παράγοντες αλλαγής», «επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων», «πρόληψη νέων περιβαλλοντικών προβλημάτων», «επίτευξη αειφορίας», «υγιής σχέση με τη φύση», «περιβαλλοντικά δικαιώματα και υποχρεώσεις», «δομικές αιτίες», «κοινωνική συμμετοχή», «δια-γενεακή δικαιοσύνη» και «ενδο-γενεακή δικαιοσύνη». Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα κύρια στάδια και τα βήματα της παιδαγωγικής προσέγγισης και περιγράφονται συγκεκριμένα παραδείγματα και ιδέες. Ελπίζουμε ότι αυτό το εγχειρίδιο θα βοηθήσει στη διαμόρφωση ενός πιο βιώσιμου κόσμου.

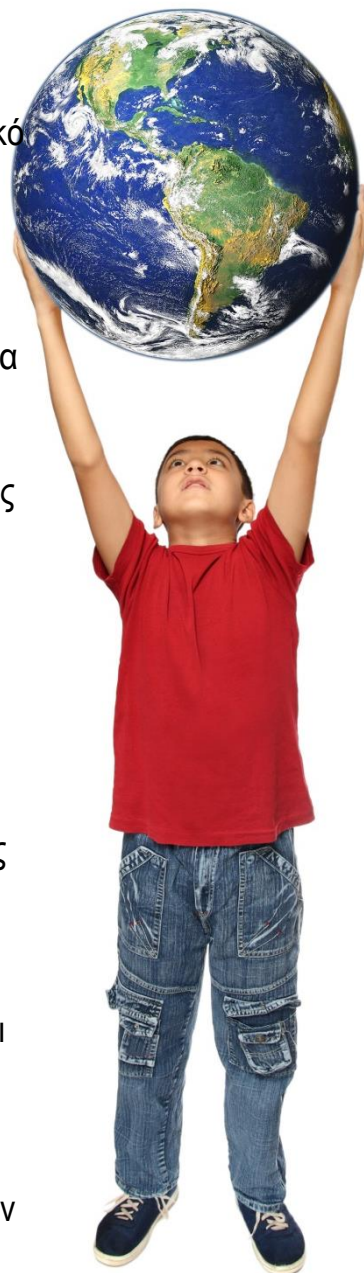

Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα

9

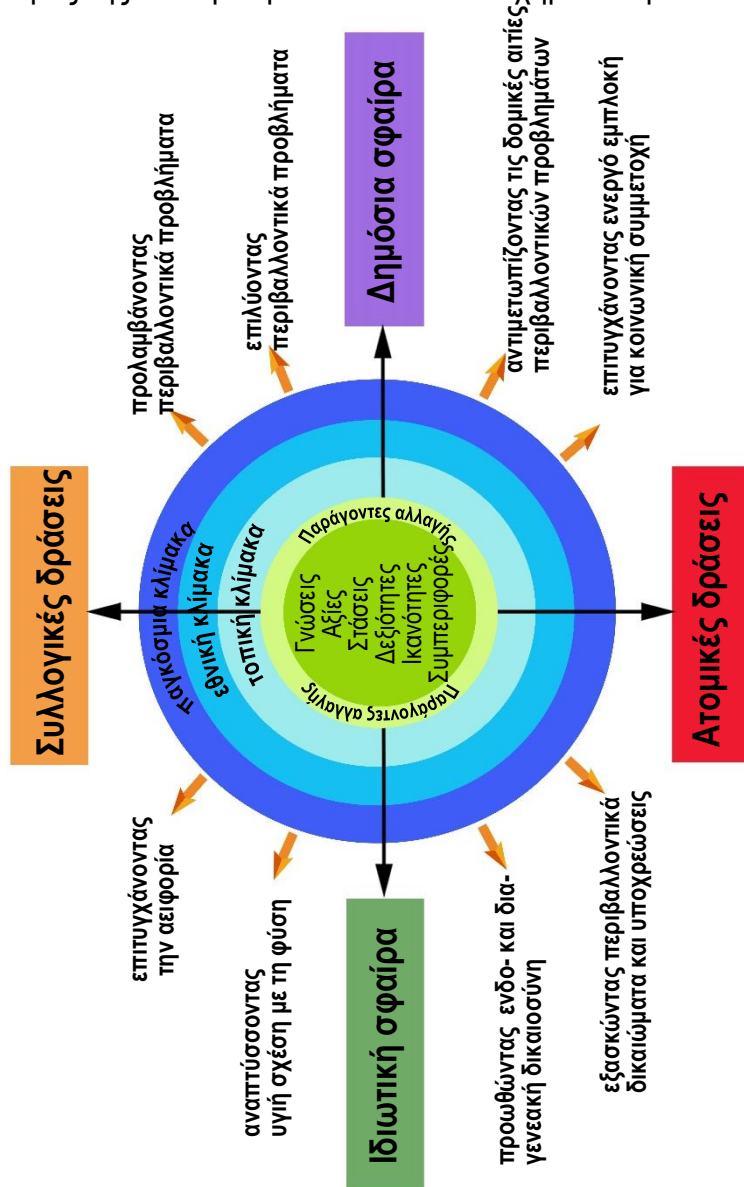
Ορισμός ΕΠΠ

“Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα” (ΕΠΠ) ορίζεται ο τύπος της εκπαίδευσης, ο οποίος καλλιεργεί ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων καθώς και τις απαραίτητες δεξιότητες, αξίες, στάσεις και ικανότητες-ιδιότητες που πρέπει να διαθέτει ένας περιβαλλοντικός πολίτης, ώστε να είναι ικανός, να δρα και να συμμετέχει στην κοινωνία ως παράγοντας αλλαγής στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα, σε τοπική, εθνική και παγκόσμια κλίμακα, με ατομικές και συλλογικές δράσεις, προς την κατεύθυνση της επίλυσης σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων, προλαμβάνοντας νέα περιβαλλοντικά προβλήματα, για να επιτύχει την αειφορία, και να αναπτύξει μια υγιή σχέση με τη φύση. Η ΕΠΠ είναι σημαντικό να ενδυναμώνει τους πολίτες για την άσκηση των περιβαλλοντικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, καθώς επίσης για τον προσδιορισμό των δομικών αιτίων της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και των περιβαλλοντικών προβλημάτων, την ανάπτυξη της θέλησης και των ικανοτήτων για κριτική και ενεργή εμπλοκή και κοινωνική συμμετοχή για την αντιμετώπιση αυτών των δομικών αιτίων, δρώντας ατομικά και συλλογικά, με δημοκρατικά μέσα, και λαμβάνοντας υπόψη την ενδο- και δια-γενεακή δικαιοσύνη (ENEC, 2018b).

Μοντέλο ΕΠΠ

Ο ορισμός της ΕΠΠ μπορεί να αποδοθεί σχηματικά με το Μοντέλο της ΕΠΠ

Διευκρινίζεται ότι η θέση κάθε προσδοκώμενου αποτελέσματος (πορτοκαλί βέλη) στο Μοντέλο της ΕΠΠ δεν εκφράζει τη σχέση του με τις διαστάσεις, τις σφαίρες και τις κλίμακες των δράσεων.

Πηγή: Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020). Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. In: A. Ch. Hadjichambis, P. Reis, D. Paraskeva-Hadjichambi et al. (Eds) *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education* (pp 237-261). Cham, Switzerland: Springer.

Παράγοντες αλλαγής:

Χρειαζόμαστε όσο ποτέ άλλοτε περιβαλλοντικούς πολίτες που έχουν την προθυμία και είναι ικανοί να επιφέρουν αλλαγές στο περιβάλλον και στην κοινωνία προς όφελος του πλανήτη μας. Παράγοντες αλλαγής είναι εκείνοι οι πολίτες που μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες αλλαγής, που συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και δρουν ως εκπαιδευτές για τους συνομηλίκους τους αλλά και για τους ενήλικες.

Επιλύοντας περιβαλλοντικά προβλήματα:

Είναι αλήθεια ότι τα σημερινά περιβαλλοντικά προβλήματα είναι δύσκολο να επιλυθούν. Τα σημερινά περιβαλλοντικά προβλήματα:

- χρειάζονται άμεση λύση
- χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα
- έχουν περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές συνιστώσες
- έχουν τοπικές, εθνικές και παγκόσμιες διαστάσεις.

Οι περιβαλλοντικοί πολίτες είναι πολίτες που είναι σε θέση να συμβάλλουν στην επίλυση υφιστάμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Προλαμβάνοντας περιβαλλοντικά προβλήματα:

Η καθημερινή μας ζωή επηρεάζει το περιβάλλον. Κάθε μέρα, πολλές από τις αποφάσεις και πολλές από τις ενέργειές μας έχουν αντίκτυπο στο περιβάλλον και μπορούν να οδηγήσουν σε νέα περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες είναι οι πολίτες που συμβάλλουν στην πρόληψη νέων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Επιτυγχάνοντας την αειφορία:

Η αειφορία είναι διαδικασία διατήρησης της αλλαγής σε ένα ισορροπημένο περιβάλλον. Εστιάζει στην ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες των σημερινών γενεών, χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες συνειδητοποιούν τη σημασία της αειφορίας και αγωνίζονται για την εκπλήρωσή της λαμβάνοντας υπόψη Περιβαλλοντικές, Κοινωνικές και Οικονομικές διαστάσεις.

Υγιής σχέση με τη φύση:

Οι άνθρωποι έχουν χάσει τη σύνδεσή τους με τη φύση. Ζουν, μεγαλώνουν και δημιουργούν σε ανθρωπογενή περιβάλλοντα και δεν συνειδητοποιούν την εξάρτησή τους από τη φύση. Αγνοούν τις επιπτώσεις των ενεργειών τους στη φύση και το περιβάλλον. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες έχουν μια υγιή σχέση με τη φύση. Εκτιμούν, σέβονται και προστατεύουν τη φύση.

Περιβαλλοντικά δικαιώματα και υποχρεώσεις:

Ως απλοί πολίτες, οργανισμοί, κυβερνήσεις, υπερεθνικές οντότητες, όλοι έχουμε περιβαλλοντικά δικαιώματα και περιβαλλοντικές υποχρεώσεις. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες γνωρίζουν και ασκούν τα περιβαλλοντικά τους δικαιώματα και υποχρεώσεις. Προτρέπουν άλλους φορείς της κοινωνίας, κυβερνήσεις και υπερεθνικές οντότητες να κάνουν το ίδιο.

Δομικές αιτίες:

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα συχνά έχουν δομικές αιτίες που τα δημιουργούν, αλλά και ανασυνθέτουν τις πηγές τους. Οι δομικές αιτίες που συχνά κρύβονται δεν είναι εμφανείς με μια επιφανειακή εξέταση. Το οικονομικό σύστημα, η μη ορθή εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, η έλλειψη αποτελεσματικών δομών, η παρέμβαση και η διαφθορά μπορεί να αποτελούν δομικές αιτίες για περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες διερευνούν, εντοπίζουν και προσπαθούν να αλλάξουν τις δομικές αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Κοινωνική συμμετοχή:

Τα σημερινά περιβαλλοντικά προβλήματα απαιτούν την ενεργό, κοινωνική και κρίσιμη εμπλοκή όλων μας, καθώς και την κριτική κοινωνική μας συμμετοχή. Οι περιβαλλοντικοί πολίτες συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων. Επιπλέον, δρουν ατομικά και συλλογικά τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια σφαίρα. Επίσης, δραστηριοποιούνται σε τοπική, εθνική και παγκόσμια κλίμακα.

Ένδο-γενεακή δικαιοσύνη:

Η ενδο-γενεακή δικαιοσύνη είναι η δικαιοσύνη μέσα σε μια γενεά. Συχνά βλέπουμε στον κόσμο την αδικία μεταξύ των μελών της ίδιας γενεάς. Βλέπουμε ανισότητα, διακρίσεις και περιορισμό των δικαιωμάτων. Βλέπουμε τεράστιες διαφορές σε γεωγραφικό επίπεδο (π.χ. Βορράς-Νότος). Οι Περιβαλλοντικοί πολίτες συνειδητοποιούν ότι η κοινωνική δικαιοσύνη είναι σημαντική και ως εκ τούτου αναζητούν και διεκδικούν την ενδο-γενεακή δικαιοσύνη.

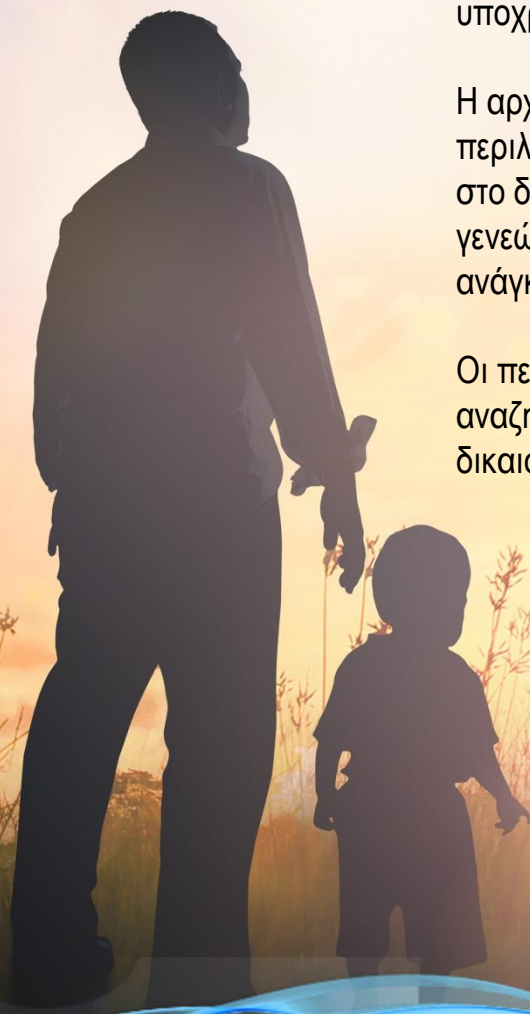

Επιδιώκουμε τη δια-γενεακή δικαιοσύνη

Η δια-γενεακή δικαιοσύνη σχετίζεται με τη δικαιοσύνη μεταξύ των διαφόρων γενεών αναφορικά με τα περιβαλλοντικά τους δικαιώματα και τις περιβαλλοντικές τους υποχρεώσεις.

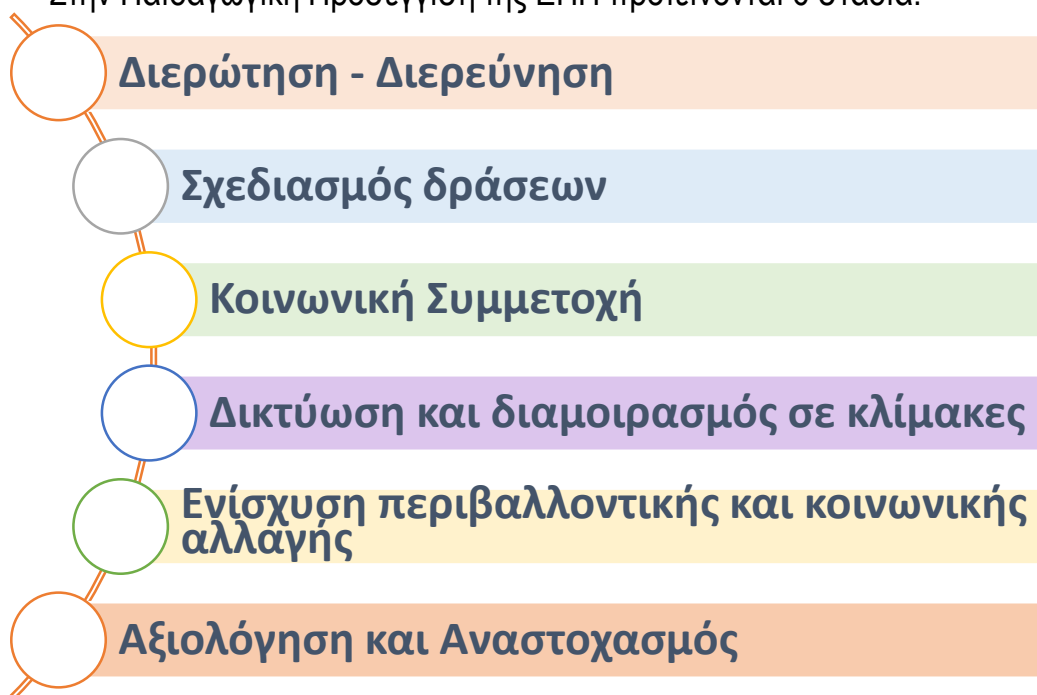
Η αρχή της αειφορίας περιλαμβάνει σεβασμό στο δικαίωμα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.

Οι περιβαλλοντικοί πολίτες αναζητούν και αξιώνουν δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών.

Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (ΕΠΠ) προωθεί το Μοντέλο ΕΠΠ, το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα επίπεδα και όλες τις συνθήκες της εκπαίδευσης με κατάλληλη διαφοροποίηση.

Στην Παιδαγωγική Προσέγγιση της ΕΠΠ προτείνονται 6 στάδια:

Δεν είναι υποχρεωτικό να ακολουθηθούν όλα τα στάδια και τα βήματα ή να εφαρμοστούν σε μια συγκεκριμένη γραμμική σειρά. Ανάλογα με το περιβαλλοντικό πρόβλημα που εξετάζεται, το επίπεδο εκπαίδευσης (π.χ. πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια) και το περιβάλλον εκπαίδευσης (π.χ. τυπική ή μη τυπική), μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες διαφοροποιήσεις και προσαρμογές.

Παραδείγματα Διερώτησης - Διερεύνησης

Συλλογή & Ανάλυση δεδομένων

Οι μαθητές συλλέγουν και αναλύουν δεδομένα σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα

- Πληροφορίες για τη μελετούμενη περιοχή
- Οικολογική σημασία του φυσικού οικοσυστήματος (π.χ. βιοποικιλότητα, απειλούμενα είδη)

Δομικές αιτίες του προβλήματος

Οι μαθητές εξετάζουν τις δομικές αιτίες του περιβαλλοντικού προβλήματος

- Μη αποτελεσματικοί περιβαλλοντικοί νόμοι
- Αναποτελεσματικές διαδικασίες προστασίας της φύσης
- Οικονομική ανάπτυξη εις βάρος της φύσης

Οι μαθητές εξετάζουν περιπτώσεις δια-γενεακής και ενδο-γενεακής αδικίας που σχετίζονται με το περιβαλλοντικό πρόβλημα

Ένδο- και Δια-γενεακή αδικία

- Οι μελλοντικές γενιές θα χάσουν τις οικοσυστημικές υπηρεσίες
- Συσσώρευση πλούτου σε λίγους συγκεκριμένους επιχειρηματίες ανάπτυξης

Διασαφήνιση αξιών

Οι μαθητές εξετάζουν τις αξίες που οδηγούν τους διάφορους εμπλεκόμενους στο περιβαλλοντικό πρόβλημα (π.χ. περιβ. οργανώσεις)

Ερωτήσεις σχετικά με τις αξίες που οδηγούν τους διάφορους εμπλεκόμενους στο περιβαλλοντικό πρόβλημα π.χ. επιχειρηματίες ανάπτυξης, οικολόγους.

Υπαίθριες δραστηριότητες

Οι μαθητές συμμετέχουν σε υπαίθριες δραστηριότητες στο πεδίο για να μελετήσουν το περιβαλλοντικό πρόβλημα

- Τοπικές μελέτες σε φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. περιοχή με αναπτυξιακό έργο, φυσικό οικοσύστημα)

Παραδείγματα σχεδιασμού δράσεων

Οι μαθητές καταγράφουν τους εμπλεκόμενους φορείς σχετικά με το μελετώμενο περιβαλλοντικό πρόβλημα

Εμπλεκόμενοι Φορείς

- Επιχειρηματίες ανάπτυξης
- Επιστήμονες Οικολόγοι
- Μαθητές
- Γείτονες

Οι μαθητές καταγράφουν τα επιχειρήματα των εμπλεκόμενων ενδιαφερομένων

Χαρτογράφηση της διαμάχης

- Χαρτογράφηση επιχειρημάτων υπερ-και κατά
- Χαρτογράφηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ενδιαφερομένων και των επιχειρημάτων τους

Οι μαθητές εξετάζουν τις εναλλακτικές λύσεις στο περιβαλλοντικό πρόβλημα

Εναλλακτικές λύσεις

- Ακύρωση της ανάπτυξης
- Μεταφορά της ανάπτυξης σε άλλη περιοχή
- Υλοποίηση μέτρων μετριασμού του έργου

Οι μαθητές μελετούν την πιθανή δομική αντίσταση στις προγραμματιζόμενες αλλαγές

Δομική αντίσταση

- Αντίσταση από το σύστημα
- Ανελαστικοί νόμοι
- Αντικρουόμενα συμφέροντα και παρεμβάσεις
- Οικονομικές συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη εις βάρος του περιβάλλοντος

Οι μαθητές αξιολογούν τους πιθανούς κινδύνους από τις σχεδιαζόμενες δράσεις

Αξιολόγηση κινδύνου

- Αγωνία και αντιπαράθεση μέσα στην κοινότητα
- Αλληλοκατηγορίες σε προσωπικό ή / και συλλογικό επίπεδο

Παραδείγματα κοινωνικής συμμετοχής

Λήψη απόφασης Οι μαθητές αποφασίζουν και επιλέγουν εναλλακτική λύση

- Επιλογή της βέλτιστης εναλλακτικής λύσης
- Επικοινωνία με επιστήμονες και περιβαλλοντικές οργανώσεις
- Επικοινωνία με πολιτικούς για υποστήριξη

Άσκηση περιβαλλοντικών Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων

Οι μαθητές ασκούν τα περιβαλλοντικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους

- Η πρόσβαση του κοινού στα περιβαλλοντικά δεδομένα (σύμβαση του Aarhus)
- Άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής του κοινού
- Εφαρμογή της αρχής "ο ρυπαίνων πληρώνει"

Δράσεις στην κοινότητα

Οι μαθητές υλοποιούν ατομικές και συλλογικές δράσεις στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα

- Δημοσίευση άρθρων σε τοπικές εφημερίδες
- Συμμετοχή σε ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές
- Οργάνωση εκστρατείας άσκησης πίεσης

Δημόσιες συζητήσεις

Οι μαθητές οργανώνουν ή/και συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις

- Οργάνωση συζητήσεων στο σχολείο
- Οργάνωση συζητήσεων στην κοινότητα
- Συμμετοχή σε συζητήσεις στην τηλεόραση

Ακτιβισμός μαθητών

Οι μαθητές οργανώνουν δράσεις ακτιβισμού νέων

- Ενημέρωση των συνομηλίκων, των οικογενειών, των γειτόνων και του ευρύτερου κοινού
- Οργάνωση και συμμετοχή σε διαμαρτυρίες ή διαδηλώσεις

Παραδείγματα δικτύωσης και διαμοιρασμού

Ενίσχυση περιβαλλοντικής & κοινωνικής αλλαγής

Παραδείγματα ενίσχυσης αλλαγής

Υποστήριξη αλλαγής

Οι μαθητές εφαρμόζουν επιπλέον δράσεις για ενίσχυση της αλλαγής

- **Διατήρηση του θέματος στις ειδήσεις** (π.χ. τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων, ραδιοφωνικές εκπομπές)

Υιοθέτηση νέων μέτρων

Οι μαθητές υιοθετούν νέα μέτρα για ενίσχυση της αλλαγής

- **Υιοθέτηση νέων μέτρων και δράσεων για την ενίσχυση των αλλαγών** (π.χ. πρόσκληση διεθνών ακτιβιστών)

Αντιμετώπιση δομικών αιτίων

Οι μαθητές εφαρμόζουν επιπρόσθετες δράσεις για αντιμετώπιση δομικών αιτίων

- **Ενσωμάτωση πρόσθετων δράσεων σε άλλους τομείς και επίπεδα** (π.χ. επίσημη επιστολή στο κοινοβούλιο)

Ανταμοιβή ανθρώπων

Οι μαθητές ανταμείβουν τους ανθρώπους που συμμετείχαν και βοήθησαν

- **Ανταμοιβή μαθητών, εθελοντών, υποστηρικτών** (π.χ. βραβεία, πιστοποιητικά, μετάλλια)

Ενημέρωση του κοινού

Οι μαθητές ενημερώνουν το κοινό για τις επιτυχημένες δράσεις τους

- **Διάχυση των επιτυχημένων δράσεων** (π.χ. εκθέσεις, αναρτήσεις & προβολές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης)

Παραδείγματα Αξιολόγησης & Αναστοχασμού

Οι μαθητές ελέγχουν την επιτυχία των δράσεων που εφάρμοσαν

- Έλεγχος της επιτυχίας των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων

Οι μαθητές μετρούν την αλλαγή σε κάποιες διαστάσεις

- Μέτρηση της αλλαγής στις περιβαλλοντικές στάσεις των μαθητών που συμμετείχαν στις δράσεις

Οι μαθητές εκτιμούν την αποτελεσματικότητα της προσέγγισης

- Εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των σταδίων και των βημάτων που ακολουθήθηκαν

Οι μαθητές εξετάζουν κρυμμένες διαστάσεις της προσέγγισης που ακολουθήθηκε

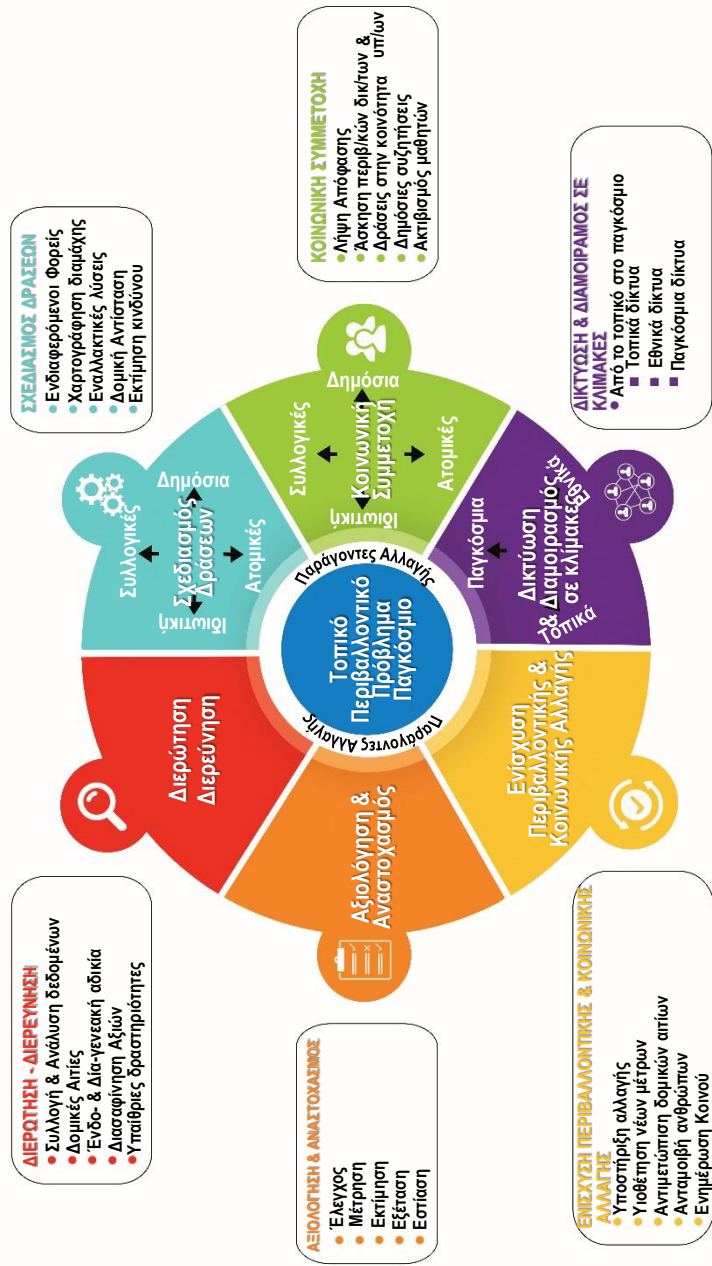
- Εξέταση κατά πόσο υπάρχουν κρυμμένες διαστάσεις στο περιβαλλοντικό πρόβλημα που μελετήθηκε (π.χ. κάτι που δεν αναμενόταν ή που δεν έχει προβλεφθεί)

Οι μαθητές εστιάζουν στα θετικά και στα αρνητικά της προσέγγισης και των μαθημάτων που έλαβαν

- Εστίαση στα θετικά και αρνητικά της προσέγγισης (π.χ. θετικό στοιχείο ήταν η ενεργοποίηση των μαθητών της περιοχής)

Παιδαγωγική Προσέγγιση της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα

Πηγή: Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020). Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. In: A. Ch. Hadjichambis, P. Reis, D. Paraskeva-Hadjichambi et al. (Eds) *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education* (pp 237-261). Cham, Switzerland: Springer.

- European Network for Environmental Citizenship – ENEC (2018a). Defining “Environmental Citizenship”. Retrieved from <http://enec-cost.eu/our-approach/enec-environmental-citizenship/>
- European Network for Environmental Citizenship – ENEC (2018b). Defining “Education for Environmental Citizenship”. Retrieved from <http://enec-cost.eu/our-approach/education-for-environmental-citizenship/>
- European Network for Environmental Citizenship – ENEC (2018c). Defining “Environmental Citizen”. Retrieved from <http://enec-cost.eu/environmental-citizen/>
- Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020) Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. In: A.Ch. Hadjichambis, P. Reis, D. Parakseva-Hadjichambi et al. (Eds) *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education* 237-261. Cham, Switzerland: Springer.

Ευχαριστίες

Αυτό το εγχειρίδιο στηρίζεται σε εργασίες της Δράσης COST ENEC – Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (CA16229), το οποίο υποστηρίζεται από το COST (Ευρωπαϊκή Συνεργασία για την Επιστήμη και την Τεχνολογία).

Κοινοπραξία ENEC: Οι Συγγραφείς της κάθε χώρας που είναι υπεύθυνοι για τη μετάφραση αυτού του εγχειριδίου

Αλβανία: Nevila XHINDI, Enis SOKOLI

Αυστρία: Katharina LAPIN, Florian LEREGGER, Johann ZOESCHER

Βοσνία & Ερζεγοβίνη: Mirjana ZABIC (Serbian), Haris GEKIC (Bosnian)

Βουλγαρία: Dilyana KERANOVA, Boris MANOV

Κροατία: Ivan SULC, Slaven GASPAROVIC, Barbara SLADONJA, Danijela POLJUHA

Κύπρος: Andreas Ch. HADJICHAMBIS, Demetra PARASKEVA-HADJICHAMBI

Γαλλία: Theodora BALMON, Bruno GARNIER

Ελλάδα: Marianna KALAITZIDAKI, George FARANGITAKIS, Anastasia PASCHALIDOU, Themistoklis SBAROUNIS

Ουγγαρία: Boldizsár MEGYESI, Adrienne CSIZMADY, Imre KOVÁCH, Zoltán FERENCZ

Ισλανδία: David C. FINGER

Ιταλία: Daniela CONTI, Luca BAGLIVO, Claudia SARTORETTI

Ισραήλ (Εβραϊκά): Keren MINZ, Zvi WEINSTEIN, Daphne GOLDMAN, Ariel SARID

Λιθουανία: Audronė TELEŠIENĖ, Aistė BALŽEKIENĖ, Audra BALUNDĖ

Μαυροβούνιο: Irena PETRUSIC (Bilafer), Sanja PERUNICIC, Jovana JOVANOVIC

Σερβία: Mirjana LENHARDT, Vesela RADOVIC, Vladan DJOKIC, Zorana DJORDJEVIC, Mirjana CUJIC

Σλοβακία: Vladislav KAPUTA, Hubert PALUŠ, Hana MAŤOVÁ, Mikuláš ŠUPÍN

Σλοβενία: Željko OSET, Maša KOVIČ DINE

Ισπανία: María Gema PARRA ANGUITA, Alexandra DELGADO JIMÉNEZ, Marta ROMERO ARIZA

Τουρκία: Hasan Volkan ORAL, Aliye Suna ERSES YAY, Erkan CERMIK

Εκδότης:

Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα – ENEC Δράση Cost (CA16229)

European Network for Environmental Citizenship – ENEC Cost Action (CA16229)

Αυτό το εγχειρίδιο μπορεί να αναφερθεί βιβλιογραφικά ως εξής:

Hadjichambis, A. Ch., Paraskeva-Hadjichambi D., Reis, P., Knippels, M.C., Christodoulou A., Xhindi, N., Sokoli, E., Lapin, K., Leregger, F., Zoescher, J., Zabic, M., Gekic, H., Keranova, D., Manov, B., Sulc, I., Gasparovic, S., Sladonja, B., Poljuha, D., Balmon, T., Garnier, B., Kalaitzidaki, M., Farangitakis, G., Paschalidou, A. Sbarounis, T., Megyesi, B., Csizmady, A., Kovách, I., Ferencz, Z., Finger, D.C., Conti, D., Baglivo, L., Sartoretti, C., Minz, K., Weinstein, Z., Goldman, D., Sarid, A., Telešienė, A., Balžekienė, A., Balundė, A., Petrusic (Bilafer), I., Perunicic, S., Jovanovic, J., Lenhardt, M., Radovic, V., Djokic, V., Djordjevic, Z., Cujic, M., Kaputa, V., Paluš, H., Maťová, H., Šupín, M., Oset, Z., Ković Dine, M., Parra Anguita, M.G., Delgado Jiménez, A., Romero Ariza, M., Oral, H.V., Erses Yay, A.S., Cermik, E. (2019). *Education for Environmental Citizenship In Focus (in English)*. Lemesos, Cyprus: European Network for Environmental Citizenship – ENEC Cost Action.

Προτεινόμενη βιβλιογραφική αναφορά του εγχειριδίου:

ENEC Consortium (2019). *Education for Environmental Citizenship In Focus (in English)*. Lemesos, Cyprus: European Network for Environmental Citizenship – ENEC Cost Action.

Το εγχειρίδιο στηρίζεται σε Κεφάλαιο του βιβλίου:

Hadjichambis, A. Ch. & Paraskeva-Hadjichambi D. (2020). Education for Environmental Citizenship: the pedagogical approach. In: A. Ch. Hadjichambis, P. Reis, D. Parakseva-Hadjichambi et al. (Eds) *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education* (pp 237-261). Cham, Switzerland: Springer.

Διοικούσα Επιτροπή (SC) του ΕΝΕC:

- Dr Andreas HADJICHAMBIS (CY), Cyprus Center for Environmental Research and Education, CYCERE, MOEC, Cyprus (Action Chair)
- Prof Pedro REIS (PT), University of Lisbon, Portugal (Action Vice-Chair)
- Working Group Leaders:
 - Dr Marta ROMERO ARIZA (ES), University of Jaen, Spain (Primary Formal)
 - Dr Jelle BOEVE-DE PAUW (BE), University of Antwerp, Belgium (Primary Non Formal)
 - Dr Niklas GERICKE (SE), Karlstad University, Sweden (Secondary Formal)
 - Dr Demetra HADJICHAMBI (CY), Cyprus Center for Environmental Research and Education, CYCERE, MOEC, Cyprus (Secondary Non Formal)

-Other Members:

- Dr Andri CHRISTODOULOU (UK), University of Southampton, UK (Early Career Investigator and Gender Equality Coordinator – STSM Coordinator)
- Dr Marie-Christine KNIPPELS (NL), Universiteit Utrecht, Netherlands (Dissemination Board Coordinator – Communication Manager)

Working Groups' Vice-Leaders:

- Working Group 1 Vice-Leader: Dr Audrone TELESIENE, Kaunas University of Technology, Lithuania
- Working Group 2 Vice-Leader: Dr. Rares HALBAC-COTOARA-ZAMFIR, Universitatea Politehnica Timisoara, Romania
- Working Group 3 Vice-Leader: Dr Lihong HUANG, Oslo Metropolitan University, Youth Research Unit of NOVA, Oslo, Norway
- Working Group 4 Vice-Leader: Prof Daphne GOLDMAN, Beit Berl Academic College, Israel

ISBN: 978-9963-9275-7-9

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (ENEC) - χρηματοδοτούμενο ως Δράση COST (CA16229-Horizon 2020) – αριθμεί περισσότερους από 120 εμπειρογνώμονες από 38 χώρες και αποσκοπεί στη βελτίωση της κατανόησης, της πρακτικής εφαρμογής και της αξιολόγησης της Περιβαλλοντικής Πολιτότητας στην Ευρώπη και στις άλλες χώρες του Δικτύου.

Η Περιβαλλοντική Πολιτότητα είναι μια έννοια με σημαντική επιρροή σε πολλά διαφορετικά πεδία, όπως η οικονομία, η πολιτική, η φιλοσοφία, η ηγεσία και η διοίκηση επιχειρήσεων και το μάρκετινγκ, και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και να εδραιωθεί περαιτέρω και στον τομέα της εκπαίδευσης.

Η σύγχρονη περιβαλλοντική κρίση, με την κλιματική αλλαγή, την απώλεια βιοποικιλότητας, την ατμοσφαιρική ρύπανση και όλα τα άλλα τοπικά και παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, απαιτεί μια εκπαίδευση ικανή να ενδυναμώσει τους περιβαλλοντικούς πολίτες. Η εκπαίδευση διαδραματίζει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση των μελλοντικών περιβαλλοντικών πολιτών.

Η παιδαγωγική προσέγγιση της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική Πολιτότητα (ΕΠΠ) είναι μια πρόταση που οδηγεί προς αυτήν την κατεύθυνση. Η προσέγγιση προτείνει συγκεκριμένα στοιχεία ως στάδια και βήματα, χωρίς να είναι υποχρεωτικό να ακολουθηθούν όλα αυτά ή να γίνει η εφαρμογή τους σε μια συγκεκριμένη γραμμική σειρά. Ανάλογα με το περιβαλλοντικό πρόβλημα που εξετάζεται, το επίπεδο εκπαίδευσης (π.χ. πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια) και τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (π.χ. τυπική ή μη τυπική εκπαίδευση), μπορούν να γίνουν οι απαραίτητες διαφοροποιήσεις και τροποποιήσεις.

Ευελπιστούμε ότι η εκπαιδευτική κοινότητα θα βρει την προσέγγιση αυτή χρήσιμη.